

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

Λογοτεχνική περιοδική έκδοση από τα Γιάννενα

Δυο λόγια για τα δύο τελευταία τυπογραφικά δοκίμια της *Ενδοχώρας*

(τεύχος 38, Περίοδος 2η, Χρονιά 7η, 1967, σελ. 48-80)

Την άνοιξη του 1967 είχε συγκεντρωθεί η ύλη και είχε μπει μπροστά το τύπωμα για το 38ο τεύχος του περιοδικού *Ενδοχώρα*, που έβγαινε τότε στα Γιάννενα από τα μέλη της εκδοτικής ομάδας του. Πρόλαβαν να τυπωθούν τα δύο πρώτα τυπογραφικά δοκίμια πριν από την 21η Απριλίου. Η υπόλοιπη έκδοση σταμάτησε σ' αυτό το σημείο. Ήδη και μόνο από ορισμένα κείμενα των δύο δεκαεξασέλιδων η κυκλοφορία του τεύχους θα ήταν παρακινδυνευμένη. Από το άλλο μέρος υπήρχε το γενικότερο ζήτημα της αντίδρασης στο στρατιωτικό καθεστώς.

Η 21η Απριλίου του 1967 με βρήκε στην Αθήνα. Την ίδια μέρα, από ανάγκη για επικοινωνία, επισκέφτηκα, ποδαρόδρομο (είχαν σταματήσει τα μέσα κυκλοφορίας), το Χριστόφορο Μηλιώνη¹ και τον Πύρρο Δημητρίου. Δεν είχαμε πολλά να πούμε, δεν ξέραμε ποιοι είχαν την κατάσταση στα χέρια τους. Πολλά ερωτηματικά, αισθανόμασταν δαγκωμένοι, υπήρχε παγωινιά. Δεν είχε αρχίσει ακόμα να κυκλοφορεί η πληθώρα από τα σατιρικά ανέκδοτα, κατά της δικτατορίας, που ακολούθησε.

Σε λίγες μέρες πήγα στα Γιάννενα, όπου σχετικά με την *Ενδοχώρα* είχε προκύψει ένα μικρό πρόβλημα: τι θα γινόταν με τις τριανταδυό τυπωμένες σελίδες του ατελείωτου 38ου τεύχους. Οι αδελφοί Τζάλλα (Λευτέρης και Κίμωνας), μέλη της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού, ήθελαν να φύγουν από το τυπογραφείο της εφημερίδας «Ηπειρωτικός αγών», όπου είχαν τυπωθεί². Η εφημερίδα είχε πίσω της μια μακρά δημοκρατική παράδοση κι ένας πιθανός αστυνομικός έλεγχος στις εγκαταστάσεις της δεν αποκλειόταν. Ο κλήρος έπεσε σε μένα, που ήμουν τότε υπεύθυνος του περιοδικού, να πάρω τα πεντακόσια περίπου (σε τόσα τεύχη τυπωνόταν η *Ενδοχώρα*) διπλά δεκαεξασέλιδα στο σπίτι μου. Εννοείται πως όλα τα μέλη της ομάδας μπορούσαν να πάρουν όσα τυχόν ήθελαν. Τα πεντακόσια διπλά δεκαεξασέλιδα, μέσα σε μια σακούλα, τοποθετήθηκαν σε ένα μεσανταρά του σπιτιού και κανείς δεν τα ξαναζήτησε. Έτσι ακολούθησαν την τύχη του σπιτιού που πουλήθηκε και κατεδαφίστηκε μερικά χρόνια αργότερα για να χτιστεί πολυκατοικία. Ένα πάντως αντίτυπο από τις 32 σελίδες μού ζήτησε, κάνα χρόνο υστερότερα, ο Μανόλης Αναγνωστάκης και του το πήγα σε ένα ταξίδι μου στη Θεσσαλονίκη.

Από τα μέλη της εκδοτικής ομάδας, που συνεργάζονται στις 32 σελίδες, βρίσκονται στη ζωή ο Αράγης, ο Δάλλας και ο Μηλιώνης. Οι Δημητρίου και Λώλης δεν ζούνε πια, ενώ η λογοτεχνική τους δραστηριότητα δεν συνεχίστηκε μετά την 21η Απριλίου του 1967. (Και τους δυο τους κέρδισε το επάγγελμα: το Δημητρίου η οδοντοιατρική, εξελίχτηκε σε καθηγητή της Σχολής Αθηνών, το Λώλη η δικηγορία.) Από τους άλλους συνεργάτες δεν ζουν επίσης ο Κύρου και ο Παπαχρόνης (κι οι δυο Θεσσαλονικείς).

Να σημειωθεί πως το Ελευθέρ. Χωρίτης ήταν ψευδώνυμο του Γιάννη Δάλλα (καταγωγή από το Ελευθεροχώρι). Επίσης ότι η μετάφραση από το ποίημα του Νερούντα Ξαναδημοσιεύτηκε το 1979 από τον Κύρου με πολλές αλλαγές. Ακόμα και ο τίτλος του έγινε: «Τραγούδι για τις μάνες των σκοτωμένων κυβερνητικών» (προφανώς αναφορά στον ισπανικό εμφύλιο)³. Τέλος το ανυπόγραφο άρθρο, στην αρχή του πρώτου δεκαεξασέλιδου, είναι γραμμένο από το Γιάννη Δάλλα.

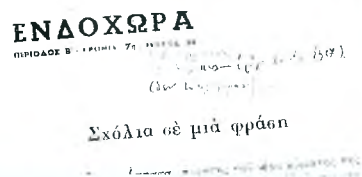
Αυτά τα δυο τυπογραφικά δοκίμια είχαν ξεχαστεί και δεν ξέρω τώρα πως έγινε και ανακαλύφθηκαν από τον Κώστα Κρεμμύδα, που ενδιαφέρθηκε να τα ξαναφέρει στη δημοσιότητα.

Γιώργος Αράγης

1. Ο Χριστόφορος αναφέρει αυτή την ποδαράτη επίσκεψη (από το κέντρο στη Νέα Ιωνία, όπου έμενε τότε με τους γονείς του), στο πρώτο διήγημα από *Τα διηγήματα της Δοκιμασίας*, Κέδρος, Αθήνα 1978, σ. 12.

2. Η *Ενδοχώρα* τυπωνόταν στην Εφημερίδα «Ηπειρωτικός Αγών», η οποία ήταν ιδιοκτησία της οικογένειας Τζάλλα.

3. Κλείτος Κύρου, *Ξένες φωνές*, Κέδρος, Αθήνα 1979, σ. 181.

Η *Ενδοχώρα*, Λογοτεχνική Περιοδική Έκδοση, ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1959 ως ένα βήμα έκφρασης προοδευτικών λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών τάσεων, σε γλώσσα δημοτική, με σχεδόν σταθερή την περιοδικότητα, σε σχήμα 22Χ15, και ύλη τη συνήθη των ανάλογων περιοδικών: επίκαιρα σχόλια, νέα και ειδήσεις από την πνευματική ζωή, κάτω από τον τίτλο «Χρονικά», πρωτότυπη ποίηση και πεζογραφία, μεταφράσεις από την αρχαία ελληνική γραμματεία και τη σύγχρονη ξένη λογοτεχνία, κριτικές, αναφορές σε έλληνες δημιουργούς της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς: Παπαδίστας, Αναγνωστάκης, Χριστιανόπουλος, Αλεξάνδρου, Πατρίκιος. Ως υπεύθυνος στα τεύχη 1-28 εμφανιζόταν ο ποιητής Θανάσης Τζούλης και στη συνέχεια από το 29ο τεύχος μέχρι το τέλος ο κριτικός Γιώργος Αράγης. Η αρχική εκδοτική ομάδα συγκροτήθηκε από τους Γιάννη Δάλλα, Χριστόφορο Μηλιώνη, Αχιλλέα Λεοντάρη, Αναστάσιο Τασούλα, Φροίξο Τζιόβα, Κίμωνα Τζάλλα, Θανάση Τζούλη, και Φάνη Τουλούπη. Στη συνέχεια προστέθηκαν οι Γ. Αράγης, Κ. Νικολαΐδης, Κ. Βλάχος, ενώ συνεργάζονταν στο περιοδικό οι Κλείτος Κύρου, Γιώργος Ιωάννου, Νικηφόρος Βρεττάκος, Τάκης Σινόπουλος, Νίκος-Γαβριήλ Πεντζίκης, Πρόδρομος Μάρκογλου, Παναγιώτης Μουλλάς, κ.ά. Το τεύχος 38, ενώ η ύλη του ήταν ολοκληρωμένη δεν κυκλοφόρησε ποτέ λόγω της κήρυξης της Δικτατορίας. Είχαν προλάβει να τυπωθούν μόνο τα δυο τυπογραφικά του τεύχους 38 που παρουσιάζονται σήμερα στο «Μανδραγόρα» και τα οποία προέρχονται από το αρχείο του φίλου συλλέκτη Γιώργου Καράγιωργα. Στα όσα εισαγωγικά σημειώνει ο Γιώργος Αράγης να προσθέσουμε απλώς πως η νουβέλα του Χριστόφορου Μηλιώνη «Το πουκάμισο του Κένταυρου» (1962-1967), το οποίο θα συνεχιζόταν και στα επόμενα τεύχη της *Ενδοχώρας*, εκδόθηκε τελικά ολοκληρωμένο και με μικρές αλλαγές το 1971 και επανεκδόθηκε με τίτλο «Το πουκάμισο του Κένταυρου και άλλα διηγήματα» (Θεμέλιο, 1982). Η μόνη ουσιαστική αλλαγή από αυτή την πρώτη δημοσίευσή του αφορούσε στο όνομα του ήρωα που ο Μηλιώνης, για να μην παραπέμψει ευθέως σε ήρωα αρχαίας τραγωδίας, μετονόμασε από «Ορέστη» σε «Στέλιο».